

Кристијан Олах (Београд)

Искушење истине: поетика тишине у Травничкој хроници Иве Андрића*

Тема овог рада је однос експлицитне и имплицитне семантике тишине. Да би се та семантика херменеутички продубила, неопходан је увид у сва онтолошка и гносеолошка питања која у вези са романом могу да се поставе. Имплицитна семантика тишине представља језгро унутрашње, духовне поетике. Понирање експлицитне ка имплицитној семантици тишине, односно секундарне, текстуалне ка примарној, духовној поезици показује да је кључ којим тишина одева своју тајну у речи – меланхолија. На фиктивном хоризонту уобручену меланхолијом тематизовано је гашење и ишчезнуће метафизике – као и потреба да се из таквог хоризонта до метафизике изнова уздигне. Такав сусрет са меланхолијом омогућује смештање Андрићевог дела у само средиште модернитета.

Пролог: Примарна и секундарна поетика. Од тишине до речи

Времена никада нису иста, ма колико се њихове ћуди и жамор чинили сличним. Само се тишина не мења. Тишина је вечна.

Травничка хроника један је од најтиших романа српске књижевности. Уједно је, у опусу Андрићевог дела, најречитији. Необичан спој речитости и тишине указује на постојање суштинске равни приповедног текста – двоструке, претекстуалне равни: духовне и, уједно, поетичке. Духовност одређује и условљава поетику, али и поетика може да се схвати као текстуална или књижевна духовност у ужем смислу. Та равна представља покрет духовности у правцу поетике, стваралачку потенцију духовности која узраста кроз само себи својствену поетику.

Претекстуалну, примарну или духовну поетику ваља разликовати од текстуалне, секундарне, тј. поетике у уобичајеном значењу речи. Секундарна поетика је пројава „текстуалности“ текста, поље испод кога се, као на дну бунара, назире старија, претходећа, духовна поетика. Духовност која

---

* Рад је настао у оквиру пројекта „Културолошке књижевне теорије и српска књижевна критика“, 178013, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

претходи тексту није исто што и духовност у тексту, или духовност текста самог. Примарна поетика, захваљујући проводној улози, преображава представе духовности, представе метафизичке истине које у тексту – због природе текста – постају текстуалне истине.

Духовна раван указује се у кретању од секундарне ка примарној поетици. Изворна духовност лежи на дну перспективе секундарне поетике, где у привидном споју замишљених линија осетљиви читалац може да назре другачију стварност, у којој се метафизички бескрај текста и текстуални бескрај интерпретиране метафизике стапају у једно. Примарна поетика је утопијска, јер никада не може у потпуности да се сазна, већ само да се назре и делимично реконструише.

Пример који показује како се духовна поетика „креће“ ка текстуалној је управо однос тишине и речитости у Андрићевом роману. Као што је секундарна поетика „резултат“ примарне, тако је речитост „резултат“ тишине. Скрећући пажњу на себе, речитост жели да прикрије тишину – истину духовне равни. Секундарна поетика описује и анализира речитост, али само понирањем кроз себе, у смеру старије, примарне поетике и истине која претходи речима, може на бољи начин да сагледа и себе саму – разлог и сврху сопственог (поетичког) бића. Као што свака реч има (или би требало да има) посебну и, у теолошком смислу, логосну тишину која јој претходи, тако и смисао књижевног проучавања није (увек) у анализи речи, већ и у покушају, ма колико се безизгледан чинио, да се открије стварност из које су речи потекле – била то и стварност ништавила.

Речитост Травничке хронике усмерена је на исцрпно понирање у суштину појавности, све до границе издржљивости реалистичке поетике у најширем смислу – где се испод речи, речи, речи наслућује тишина. Пре расправе о поетици тишине, о тишини као поетичком именитељу романа, треба тишину разграничити на експлицитни семантички потенцијал, чиме је, у виду мотива, окупирана секундарна поетика, и на претекстуални потенцијал који припада домену духовности и који се, провучен кроз призму примарне поетике, рефлектује у смеру имплицитне семантике. Језгро духовне поетике Андрићевог романа је имплицитна семантика тишине. Понирање експлицитне семантике тишине ка имплицитној, односно секундарне ка примарној поетици, показује да је кључ којим тишина одева своју тајну у речи – меланхолија.

„Меланхолија пролазности“ (Херберт 2004: 11) није само формула суштинске теме романа, већ и аналогон тишини речи, напетости између тишине која речима одузима домет и смисао, и речи које, упркос томе, настоје да тишину савладају, а то могу једино у покушају да открију њено право лице. Јер, лице меланхолије ипак није вечно: нису све тишине исте.

1. Тескоба у тами. Има један мотив који задире у примарну поетичку раван како ТРАВНИЧКЕ ХРОНИКЕ, тако и НА ДРИНИ ЂУПРИЈЕ, и који указује на суштинску разлику између та два дела. У роману НА ДРИНИ ЂУПРИЈА великог везира Мехмедпашу Соколовића Турци су као дечака отели и превели несигурном скелом преко реке. Временом је он заборавио и прелаз,пусту обалу и скелу, али је и даље осећао нелагодност која у виду *црне љуце с времена на време, за секунду-две пресече људи надвоје и заболити силно* (Андрић 1953: 21). Иако је скончао тако што му је убица зарио црн о сечиво у груди, поменута црна пруга пратила га је као подсетник да се злу које обесмишљава егзистенцијално трајање може супротставити само стваралаштвом: зато је одлучио да „црну пругу“ бола и распопућености премости – она је постала, мистичним стваралачким преображајем, *свешта линија* моста (Андрић 1953: 78). Са болом и ништавилом сусрет је могућ, али само кроз истину стварања – и лепоту створеног.

Да ли је такав сусрет могућ у свету ТРАВНИЧКЕ ХРОНИКЕ? Иако се у делу НА ДРИНИ ЂУПРИЈА речени мотив јавља још једанпут – у виду *оловној љуле* које притиска Алихоџино срце – посредни је метафизички бол изазван субјективним доживљајем расцепа у времену – исти тај мотив, преображен, уочава се и у ТРАВНИЧКОЈ ХРОНИЦИ, у сцени када француски конзул Давил први пут, у „свечаној“ поворци, пролази кроз Травник. Збуњен и озлојеђен оријенталном мржњом и презиром којим су га Травничани дочекали, Давилу је тај пут остао *дуго у сећању, неизбрисив као зли, значајни снови* (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 26). Сусрет са злом, оличен у људима пуних *мржње и фанатичној заноса* (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 24), жена које су врачале и плувале са прозора и дечака који су псовали и претили, изазвало је у осетљивом и меланхоличном Давилу гађење не само према послу којим се бавио већ и према сопственом животу. *Па и доцније, кад се са људинама и људинама свешта буде навикао на људско људство и кад се Давил са мноштва људства и зближи, ова прва свечана поворка осташће у његовој свешти као црна, а ужарена линија која боли, а коју заборав људи брише и блажи* (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 26–27).

Та сцена указује на два момента која се односе на представу зла у ТРАВНИЧКОЈ ХРОНИЦИ. Док су *црна љуца* и *оловна љуле* последица сусрета са злом које поткопава целину простора (Мехмедпаша) и времена (Алихоџа), у ХРОНИЦИ сусрет са злом поткопава човека (Давил). У оба романа представа је субјективна, али док је у једном индиректна и деперсонализована, у другом је присуство зла локализовано у Другоме. *Црна, ужарена линија* је метафора истоврсног зла, које је само другачије рефлектовано. Други момент је поређење пута са *злим, значајним сновима*, што указује на премештање догађаја на јави у смеру кошмарног доживљаја. Зло преломљено кроз Давилову свест се не признаје, већ се негира и смешта у област снова и фикције. Поредећи (*зли*) пут са (*злим*) сновима, потискујући

непријатне садржаје свести у тај свет, Давил изриче јасно не, како животу и себи, тако и истини која тај живот и њега самог треба да осмисли.

2. Замагљено стакло: од звезда до нејасног лица. За разлику од романа НА ДРИНИ ЋУПРИЈЕ, у ХРОНИЦИ је тема моста прикривена, зато што, из неких разлога, виле и даље ометају његову градњу. Можда ти разлози и нису тако непознати: јер, сваки „мост“ захтева жртву. Ако нема смисао, жртва је узалудна. Снисхођење жртве у ништавило победа је духа меланхолије – духа који тежи смислу, али, ничим задовољан, пориче сваки постојећи. То је дух који влада ХРОНИКОМ, оваплоћен у француском конзулу Давилу.

Иако су јунаци оба романа приказани кроз визуру антрополошког песимизма, НА ДРИНИ ЋУПРИЈА садржи идеал-коректив спрема кога се све самерава: мост као оличење истине. У сенци истине – моста, животи појединаца указују се као лажни, неаутентични, располућени. Они знају шта је истина, али не умеју њом да живе. Животно поражени јунаци ТРАВНИЧКЕ ХРОНИКЕ немају такво истинитосно оличење. Ако се према нечему самеравају, то су они сами или њихове неостварене жеље. Идеал истине изнедровају из себе, по својој мери – своје лику и подобију.

Разлика између духовних поетика уочава се поређењем двеју сцена: у једној, са почетка НА ДРИНИ ЋУПРИЈЕ, казује се како су многи нараштаји председели на мосту зору или акшам или ноћне часове кад се нејиримејно ѿмере цео звездани свод над ѿлавом (Андрић 1953: 15). Те речи поручују, у контексту целине романа, да мост, као отелотворење истине, и лепоте, и смисла, није смештен само у центру касаве, попут некакве урбане жиле куцавице, већ у центру читавог (приповедачевог) космоса, чинећи тајанствену осу око које се окреће звездани свод. Успостављена вертикала мост – звезде упућује на метафизичку димензију моста чија се истина, на трагу гностичких поимања, рефлектује у небеском свету.

Таква сцена немогућа је у фиктивном свету ТРАВНИЧКЕ ХРОНИКЕ: Давил никада не диже поглед ка звездама. Његов поглед је искривљен и условљен веловима које је разстро између себе и света. Парадигматска сцена која описује у шта су јунаци загледи, али и сам дух романа, јесте она у којој Давил, забринут и изморен након напорног дана, престаје да се бави хартијама чији су редови почели да му се мешају пред очима:

Тада би се дизао од сѿола, ѿрилазио ѿрозору и оѿклонивши малко ѿешику завесу ѿледао у неѿрозирну ѿаму, да ли се виде још свеѿлосѿи на Конаку и Аусѿријском консулаѿу, ѿоследњи ѿраѿови ѿѿѿа дневноѿ свеѿѿа. Умесѿѿо њих указивала му се на замаѿљеном сѿѿаклу њѿѿова освѿѿљена соба и нејасне конѿѿуре њѿѿѿѿѿ рођеноѿ лица (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 136–137).

Нејасне конѿѿуре рођеноѿ лица на замаѿљеном сѿѿаклу – ето језгровитог одговора на питање докле, у метафизичком смислу, сеже поглед јунака ТРАВНИЧКЕ ХРОНИКЕ. Роман који они насељавају тематизује гашење и ишче-

знуће метафизике са непробојног хоризонта уобрученог меланхолијом – као и потребу да се из таквог хоризонта до метафизике изнова уздигне. Но, да ли је „средњи пут“, који се Давил труди да открије, онај прави пут који узводи из кружног пакла странпутица и завијутака меланхолије? Јер, важно је куда прави пут води: он води горе.

3. Теогонија форме. Пролог и епилог ХРОНИКЕ имају важну улогу у одређењу духовне поетике; они представљају посебан угао гледања на фиктивни свет. Иако је ХРОНИКА кружне структуре, захваљујући прологу и епилогу – чија се радња, пре и после догађаја у трајању од седам година, дешава на Софи у „Лутвиној кахви“ – у временском смислу је праволинијски роман. Али, на дубљем плану, који задире у суштину смисла тог времена, кружна структура је обликотворно духовно начело јунака и догађаја у којима јунаци учествују или их са стране посматрају.

Јер, истина времена није у времену: она је увек ванвремена, па и друговремена; само као таква може да пружа смисао. Истина сваког времена, па и „консулских времена“, јесте есхатолошка истина, која из есхатона надгледа и прожима сваки одређени тренутак. Истина се досеже, никад у потпуности, већ само делимично, једино са оне стране времена, милошћу истине, и спремношћу субјекта да са њом оствари истинитосну заједницу. Есхатон у ХРОНИЦИ је време које јој претходи и следи: време пролога и епилога, чији је смисао тишина. Али каква?

Андрићев роман отвара се речима о Лутви, првом сопственику кафане, кога се не сећају ни најстарији људи, *али сви иду код Луџве на кафу и његово се име њамџи и изјовара њамо где су забрављена имена њоликих сулџана, везира и бејова* (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 5). Обичан свет памти туђе име само као означитеља нечега што је некадашњи власник имена створио за опште добро. Зато је пандан „Лутвине кахве“, кафане која се посећује, али се нико не сећа тог – и баш због тог – б е з и м е н о г Лутве, мост у вишеградској касаби. Све пролази, троши се и осипа, али мост и кафана, простори којима је заједничка „Софа“ (место на коме се људи окупљају), неким чудом или промислом одолевају. Можда зато што ти простори обележавају дух заједнице: она је та која, на крају, опстаје.

Дух пролазности је есхатолошки смисао ХРОНИКЕ. Тај смисао надопуњује тишина – назначена у епилогу романа. Након што су прошла „консулска времена“, а конзули напустили Травник, угледни Травничани су се поново окупили на Софи у „Лутвиној кахви“, присећајући се онога што је било, и полако се препуштајући забраву:

„[...] Па, ево, и њо би и њрође. [...] И све ће ојетџ биџи као њиџо је, њо божџијој вољи, одувијек било.“ Хамџи-беј засџаде, јер ња је изџавао гаџ, а осџали су џуџали у очекивању оноџа њиџо би сџараџ јоџ моџао да каже, и џуџеџи сви су уџивали у доброј, њо бедничкој џиџини (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 468).

Последња реч романа, представљена као добра и победничка, јесте *тишина*; она је последња реч заборава и пролазности. Она је носилац истине која својим (текстуално) есхатолошким смислом самерава све што јој је претходило. Захваљујући прологу и епилогу ХРОНИКА осликава читаву једну мини-теогонију, која почиње питањем пролазности, а завршава се одговором тишине. Но, да ли је тај одговор добар? Одговор не зависи само од питања: он може бити исправан и кад је постављено питање лажно – али *исправан и добар* нису синоними.

4. Пролаз у тишину. Тезу о пролазности која води у тишину, као и о праволинијском времену које на унутарњем плану личности и догађаја одражава кружну, безизлазну структуру, поткрепљује симболичан положај Травника. Као што су затвор из ПРОКЛЕТЕ АВЛИЈЕ, мост, а у ширем смислу и вишеградска касаба НА ДРИНИ ЂУПРИЈЕ, тако и Травник представља *teatrum mundi*, свет у малом или рефлексивно средиште фиктивног света. *То није реч, мукло и хладно име забачене варошице, то није Травник, то је [...] Париз и Јерусалим, њресџоница светиа и средишње живоџа* (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 140). Травник је посебан угао гледања на свет – облик свести. *Њихов ѓрад то је у сџвари једна џесна и дубока раселина коју су нарашџаји с временом изџрадили и обрадили, један ушврђен џролаз у ком су се џуди задржали да живе сџално, џрилаџођавајући кроз сџолеђа себе џему и џеџа себи* (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 9). Приповедач не описује Травник као град, већ насељен пролаз у коме су се џуди задржали; он истиче пролазност као битну карактеристику. Та физичка, урбанизована пролазност, осим геополитичке, на плану целине романа задобија метафизичке димензије.

Смештен између стрмих брда, Травник се доводи у везу са *наџола расџвореном књџом* (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 9), што, осим далеких одјека у библијској представи вишњег Јерусалима и ОТКРИВЕЊУ апостола Јована, подразумева постојање тајне која позива да се растумачи. Истина коју град представља није дата у целости, већ је само назначено да постоји; уосталом, ни књига није, уместо широм, случајно напола растворена.

Здружени мотиви пролаза и књиге упућују на проблем речи и смисла. Пролаз не означава само текстуалну проходност, већ и немогућност да се смисао до краја досегне у тексту. Ако смисао не може да се досегне, то значи да ни речи не могу да открију истину. У том контексту, ХРОНИКА дубоко сумња у себе, у смисао приповедања који, на крају свих крајева, бива утопљен у победничку тишину, али и на грандиозан начин сведочи, сама собом и упркос тишини која је након свега чека, да је тишина безвредна ако јој ништа не претходи. Крајњи смисао романа, а можда и свеколиког стваралаштва, јесте у обогаћивању тишине.

5. На трагу извора. Травничани су *џрукчији џеџо осџали свети, сџворени и џозвани за џеџџо боље и више* (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 9). Корен те изузетности лежи у гордости, живој сили која их кроз *џео живоџи џраџи и џокређе*

и удара и м видан знак њо коме се разликују од осталої светиа (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 10). Гордост није само узрок победничке тишине, већ и њено извориште. Само тако се може разумети победа тишине на крају романа – тишине као исходишта гордости.

Времена су њосїала ѡаква да се ничем ѓријатином није моїло нагаїи, да добро није моїло доїи. Заїо су їорди и лукави Травничани желели да уойшїе нишїа не доїе, да се живи, колико је їод моїуїно, без їромена и изнаенаїења (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 11).

Перспектива тишине у Хроници је, теолошки гледано, перспектива гордости као првородног греха који жели да наметне свој поредак, а потом да га очува и заштити од било какве промене. Андрић приказује занимљив парадокс: поредак који постоји је једина брана надирућем злу и треба га стога очувати – али, и тај поредак је, на свој начин, репресиван и лош. Није посреди само „турски“ поредак, већ поредак свих оних који под турским јармом живе и желе да успоставе свој поредак. Ревност у истини показује, тако, своје друго лице, које није благонаклоно према Другојме – као што Дефосе у полемици са фра Јулијаном примећује:

Па нисїе ви једини који веруїе у Боїа. Веруїу милиони људи. Сваки на свој начин. И ѡо не даїе никој ѓраво да се издваїа и заївара у неку нездраву їордосї, окреїуїи леїа осталојм човечансїву, Chesїо и свом најближејм (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 322).

Тишина која, када све буде прошло, на крају однесе победу, није тишина метафизичке, већ текстуалне истине, духовности која не досеже ни истину, ни смисао, ни метафизички успон: тишина меланхолије.

6. Оркестар тишине. Основно значење мотива тишине односи се на чулну страну као присуство-у-одсуству. Тишина није одсуство звукова, већ драгоцени фон који им даје вредност и перцептивну самосвест. Попут сенке у односу на светлост, она је нераздвојни и есенцијални састојак травничког пејзажа и околине. Често се помиње као пратилац таме, па се травничка варош најчешће оцртава у сетним, сумрачним тоновима: *Тако је дочекао леїїњи суїшон, їун їишине и њосредне свейїлосїи на їешиким сенкама сїїрмих бреїова* (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 51).

Травничка оловна їишина (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 260), *їодмукла и заводљива* (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 140) указује се као феномен који повлачи човека у меланхолију. Ретко кад је у роману могућ њен другачији доживљај, условљен духовном снагом и покушајем да се у њој открије нешто друго осим меланхоличног бесмисла. У зависности од јачине спољашњег изазова, травничка тишина може да пружи осећај спокојства и утехе, као што је могуће супротставити јој се квалитативно другачијим духовним приступом, супротном меланхолији – попут љубави: *Обїави се и їоказа їаїно боїаїсїво наоко мрачної и сиройної країа и оїїкри се одїеднојм да њеїова уїорна їишина криїе у себи оваї брзи, исїрекидани љубавни дах у ком се ломе роїац оїїїора*

и сласић ирисџанка, да је њејов вечићо неми и сури излѣд само маска јод којом сџруји и шрејери свећлосић, румена од слајке крви (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 197). Иако ће се љубавна епизода завршити у складу са антрополошко песимистичном визијом фиктивног света, ипак је могуће да се испод тишине назре нешто друго – и боље – што би се могло наслутити као пролаз у другачију истину. Да ли је то пут у метафизичку истину тишине?

Одсуство звукова доводи тишину у везу са одсуством промена. Звук припада историји, претећој и непожељној, а тишина се прижељкује као иманентна и, стога, утопистичка вечност. Реч је о *лијејој тишини шурске Босне, коју је и овако већ одавно све шеже бранићи и чувати* (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 16). Тишина нема сопствено, аутохтоно биће, па ни вредност по себи, већ је искључиво предмет интерпретације и уписивања вредности, а на трагу теолошког схватања, уписивања метафизике у текст, сагледања текстуалне истине као да је метафизичка. Ако се само промени перспектива из које се посматра, „лијепа“ тишина указује се као тајновита, па и застрашујућа, као извор нелагодности и тескобе – какав се открио Давиловом помоћнику Дефосеу приликом доласка у Босну:

[...] *дојле нејознатић тишина једној новој свети. Младић се сџресао и загрџао више од ше тишине и шџуростић новој видика, нејо од свежеј вејрића који је ишао кланцем. Подићо је кабаницу на рамена, ирићо се чврше уз коња и зајазо у шај нови свети тишине и неизвесности. Наслућивала се Босна, мукла земља, и у ваздуху се већ осећала сџудена џаћња без речи и видљива разлоја* (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 86).

Тишина је за староседеоце метафора „пролазног“ света чији су део и који може да опстане само ако одоли „ветровима“ историје. У пролазу се може „стално“ боравити под условом да се сталност очува и заштити – тишином. С друге стране, тишина коју странци затичу, како у чулном, тако и у културном и цивилизацијском шоку-сусрету, постаје метонимија тога света – Босне и Травника; нешто што својом специфичношћу – да ли и аутентичношћу? – тај свет представља. Захваљујући перспективи-са-стране, улога фигуре странца је у раскринкавању поретка који тишина оличава, њене лажне, текстуалне истине. Оно што је за чуваре и уживаоце поретка *лијеја* тишина, за странца је само *сџудена џаћња без речи и видљива разлоја*; свет где владају: *слеић случај, самовоља и ниски најони* (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 211). Сусрет са туђом, „страном“ тишином постаје полазиште сусрета са самим собом, са сопственим личносним могућностима. Тишина постаје универзална Другост и мерило свих ствари – па и оних који њеном свету наводно не припадају.

Ступање у тишину Босне, у чудновати и необјашњиви свет патње, не представља ступање у онтолошки поредак који је битно различит од оног у коме је странац до тада обитавао. Реч је о истом свету, истом онтолошком поретку, који се сада, пред „странцем“, указује огољен. Тишина Босне, чија

је патња једина реч, свеприсутна је тишина, незаглушена ритмичним корацима историје; она је и европска, француска, аустријска, како год – универзална истина зла. *Лијепа* тишина која ће победити – када историја буде „прошла“ – јесте гносеолошка тишина васколиког светског поретка, чији је немушти језик патња. Поновно успостављање старог, турског поретка, у коме се, макар по спољашњем лику, не дешава ништа, као да означава пораз хуманизма, превагу бесмисла и немоћи хуманистичких тежњи да допринесу изградњи бољег света, потом и критику тих тежњи и домета, а с друге стране, недостатак воље или жеље да се човек саживљен са турским, источним поретком, до истих, или промишљенијих, па и, следствено томе, истинитијих, вредности уздигне. Да ли се под тим вредностима подразумева *групи заједнички именићел* (Травничка хроника, 320) традиционалних религија укорењених на босанском тлу, који ниједној не би дао примат, а за који се залаже „објективни“, алтруистички Дефосе, друго је питање.

Улога фигуре странца – којој не припадају само конзули, њихови помоћници и породице већ и везири који су у Травник долазили „са стране“, султановим намештењем – јесте у успостављању истинитосног дијалога са тишином и разоткривању метафизичких особености које се у, и с п о д или и з н а д ње, крију. То значи да тишина постаје, захваљујући песимистичкој перспективи, насталој као резултат дијалога са њом, метафизички проводник у духовну, а следствено томе, и онтолошку раван ХРОНИКЕ. Шта то значи? И да ли је могуће да те две равни, пошто увид у онтолошку зависи од духовног р а с п о л о ж е њ а, буду у раскораку?

Питање истине и смисла основно је питање које сусрет странца са тишином изнедрава. Тај сусрет најдраматичније је описан у сцени Дефосеовог ноћног рвања са *српџионосном босанском тишином*, чији га дах *мучи и нагриза* (Травничка хроника, 137); *иродире му у њоре и неосетљиво кочи дух и леги крв* (Травничка хроника, 139). Тишина је приказана као експанзивна и агресивна, усмерена на саму бит личности, али и све друге пројаве живота: *Дању [Дефосе] може да је завара и заљуши у њослу, у шетњама и разговори-ма, али ноћу њо не успева без борбе и најора, и њо њосијаје све њеже, јер тишина савлађује и брише, њаси и ућушкава и онај њихи и њривидни животи вароши, њокрива, обухваџа и њрожима све живо и мрџиво* (Травничка хроника, 137).

Одговор на изазов тишине варира, што зависи од спремности личности да се са изазовом ухвати у коштац; но, свеједно, одговор се увек своди на заједнички именитељ: меланхолију. Узрок меланхолије је у тишини која сузбија сваки вид витализма. Али, ако је тишина меланхолије једно од најдубљих значењских језгара ХРОНИКЕ, да ли је то језгро у складу са метафизичком истином? Да ли је тишина *само маска њод којом сџруји и њрејери светљосџи* или је, напротив, попут „скровишта“ за које „преклиње“ и *оно од животи њишо се видело на сунцу и на дану и њишо се никако није дало ућуш-*

ка̄ти ни мо̄ло сакрӣти – мало раскоши и кра̄йак блесак чӯлне лейо̄ше (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 138) – живот који хоће да заћути, да згасне, утрне своју светлост, реч, логосност: своју истину? Зашто тишина надјачава истину живота, истину трепераве светлости која њоме струји? Зашто истина живота није животна метафизичка истина, већ је од тишине подметнута или наметнута као „права“?

Патња која прожима свеколики живот у роману није локална, босанска, настала под турским уређењем, већ метафизичка патња – условљена заборавом смисла. Она се свему наметнула у виду претходне инстанце – па и меланхолији. Тишина рађа меланхолију, тишина која све ствари замаљује, размекшава, мрси и кочи, чини их **двосмисленим, вишесмисленим, ња бесмисленим**, док их не одвуче некуд изван домашаја наших очију и нашег разума у неко љубо ништавило, а нас не остави слепо, неме и беспомоћне, живе закопане и на свету оделене од света (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 140). Ако је меланхолија дете тишине, каква је то тишина и одакле се она рађа? Одакле, ако не из онога што свему – свему лажном – претходи: из гордости.

Страх Травничана да нешто не буде названо *јравим* именом, *страх* од *јравог* израза (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 138), не означава (само) немогућност аутентичног бивства, већ, на дубљем плану, исконски страх да се именује оно што је до неаутентичности довело – до раскида са истином, до самоизгона из заједнице-у-истини, у нову, лажну, текстуалну истину. Између метафизичке и текстуалне истине лежи дијалектика смисла коју је Андрић мајсторски сажео и која отпочиње напуштањем заједнице са истином, онога ко истине и ступањем у њено шта, у двосмисленост, а потом, корак даље, у вишесмисленост, да би се утопила у меланхоличну бесмисленост, као исходиште једног трајања на чијем извору је лежала гордост. И зато не може никада да буде боље. И зато патња. И зато претња мраком, ноћи, физичким и духовним ништавилом, физичком, али и, пре свега, духовном, грехом узрокованом, смрћу:

Од ње тишине не може да се сјава, истио као од орије звукова, нећо човек мора да седи и да осећа како она љре̄ти да ња рас̄очи, смрви и избрише из реда свесних и живих бића. [...] Њему је било јасно да је ова тишина у ствари смрт у другом облику, смрт која оставља човеку животи, као љуштуру, а одузима му мо̄ућност да живи (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 139).

7. Деонтологизација (примарне) поетике. Онтолошка раван романа није идентична са духовном. Знање о тишини се не пројављује као унапред дато, већ као накнадно конструисано. Истина коју ликови у себи изналазе није метафизичка, већ текстуална. Метафизичка истина прва иницира дијалог са субјектом и само захваљујући себи као тајновитој, есхатолошкој пуноћи смисла омогућује субјекту да буде личност – јер, личност партиципира у истини. Изван истине нема личности.

Шта је права, истинска тишина – она коју домаћи Турци зову *лијејом* и прижељкују је као *џобедничку*? Она коју млади Дефосе, савладан тешком меланхолијом у бесаној ноћи, види као *смрћ у грујом облику*? Или она која му се касније – када га буде занела љубав према чедној Јелки – укаже као *маска џод којом сџруји и џрејери свејлосџ*? Одговор не зависи од тишине, која, за разлику од истине, нема биће, већ од предиспозиција личности (или заједнице): од спољашњим или поунутрашњеним изазовом узроковане склоности ка заузимању оптимистичког или песимистичког става. Став претходи истини одговора: то је пре-духовна да т о с т личности, која одређује духовност – а може да буде и последица духовности. Притом, став одређује, али никако не предодређује. Да је обрнуто, не би било слободе која омогућује постојање личности. Испод става који одређује духовност личности, назире се широк хоризонт слободе – хоризонт заборављене, из свести потиснуте – гордошћу потиснуте – метафизичке истине. Њено присуство на несвесном нивоу одређује избор става. Освешћеност метафизичке истине доводи до афирмативног и оптимистичког става. У мери у којој је потиснута и заборављена, или ако је, у покушају да се разумом обухвати, спознајно искривљена, преовладаће песимистички став.

Дефосеово виђење тишине као маске *џод којом сџруји и џрејери свејлосџ* најближе је лику метафизичке истине (као такве) – лику љубави која омогућује догађај заједнице. Такво виђење представља изузетак у односу на целину романа, којим преовлађује меланхолично расположење: пример је Дефосеово тумачење тишине као смрти у *грујом облику*. Превласт одређеног расположења не значи и победу „истине“ тог расположења. Оно што наводно преовлађује само је, у датом тренутку, моћније, али то никако не значи да је истинитије.

Онтолошка визија Травничке Хронике не може се реконструисати на основу примарно протумачене (меланхолије) тишине која, на духовном плану, односи победу у фиктивном свету. Андрићев роман приказује расцеп или понор који се отворио између метафизичке истине као несумњиве чињенице онтолошког темеља фиктивног света и текстуалне истине која жели да се наметне метафизичкој. Расцеп између њих довео је до обликовања Травника као пролаза. У супротстављености између онтолошке визије света, о којој се не зна ништа, осим да је прожета метафизичком истином, и која може да се наслути само изван и изнад речи, у светлој тишини – јер да онтологија није таква, Хроника не би представљала метафизичку драму човека, роман у коме су на испиту човечје вредности спрам тишине и бесмисла меланхолије, већ, напротив, роман који би се читав могао прочитати у кључу фиктивне меланхолично-песимистичке п и ш ч е в е пројекције – између, дакле, потиснутог присуства метафизике у онтологији, и духовности која је оличење метафизичког заборава, која пуноћу смисла спушта у празнину бесмисла, желећи да ту празнину онтологизује, и која се сва може

сажети у једну реч – *меланхолију* – само у тој супротстављености простор романа, травнички простор, задобија космичке димензије. Простор романа је универзално, космичко попрште човека суоченог са пролазношћу, са меланхолијом као последицом сопственог огреховљења и метафизичке самоизневерености. Заборав метафизике је суштинска тема овог романа.

8. Утеха у илузији. Заборав метафизике подразумева духовно стање личности која је слободним чином одустала, напустила заједницу са истином или никада није била у тој заједници, да би се утешила или пронашла у некој другој, али текстуалној и, у метафизичком, есхатолошком смислу, лажној. А пошто је лажна, супститутивна, личност је немоћна да аутентично егзистира; приљубивши се уз сопствену илузију – сопствену „истину“, дубоко је несрећна: *Што је ниже њадао, све се више хранио лажима и варао сам себе великим речима, смелим причама и сујећним маштањима* (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 349).

Приљубљивањем уз истину и делатним живљењем њеним смислом, личност утире себи пут спасења, озарен ликом тихе речи, логосном тишином. Када се не живи есхатолошком истином, већ истином која је наместо ње изабрана (у негативној слободи-да-не-буде), спасење се тражи у илузији: иманентно искупљење. Простор ХРОНИКЕ је управо то: простор у коме се *свак сјасава у својој илузији* (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 143).

Када се живи у илузији, не значи да је човек није свестан и да је задовољан; напротив, макар на интуитивном, прединтелектуалном нивоу, свестан је свог духовног положаја и немоћи да буде аутентичан – гордости које не жели да се одрекне и која му не да да буде осмишљен од нечега што га надилази. Потребно је непрестано улагање напора како би се свест о поунутрашњеној лажи прикрила, потиснула, заборавила.

Човек, да не би сјао и клонуо, вара сам себе, затрјава недовршене задајке новима, које такође неће довршити, и у новим пошхвалцима и новим најорима тражи нове снаге и више храбрости. Тако човек пошкрада сам себе и с временом постоје све већи и безнајнији дужник према себи и свему око себе (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 23).

Упркос животу у свету *без смисла и вредности* (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 401), Давил непрестано чезне за истином која би пружила наду да, ипак, и свет, и живот, и он сам могу имати неки смисао и вредност. Јер, травнички свет није бесмислен, већ свет који огољује бесмисао. Давил чезне за ближњим који би га разумео и помогао му да до истине дође. Истина се открива у лику и кроз лик Другог. У травничком свету тог лика као да нема: свако се, у жељи за истином, сам заварава. *Тoliko је жива код слабог човека пошреба да се вара и тако неојраничена мојућности да буде јреварен* (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 419). О немојћности комуникације и насушној потреби за истином сведочи следећи пример:

У сџвари он је и шражио оно шћо се не налази ни у живошћу ни у књиџама: некої саучесної и душевної ѓриџаишеља, који све хоће да саслуша и све може да разуме, са којим би се искрено ѓоразћоварао и који би му на сва ѓишћања јасно и ошћворено одћоворио. У шћом разћовору, као у неком оћледалу, он би ѓрви ѓушћ моћао да види свој истћински лик, да [...] одреди недвосмислено свој ѓоложај у свешћу (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 387).

Присуство лика Другог омогућује да личност назре потиснути и заборављени властити *истћински лик*. Јер са да ш њ и лик, насупротив истинском, како за Давила, тако и за сваког човека, уме да буде *сћран, вишешћрук и на махове ѓошћћуно нећознашћ* (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 21).

9. Децентрирани простор. Травник симболизује простор у коме тријумфује гордост – простор у ком су изневерени хуманистички идеали, у ком се *свак сћасава у својој илузији*, који заглушује тишина меланхолије, у коме трне последњи пламичак метафизике, у ком нема места за Другог. Смрт Другог, која за последицу има смрт „истинског лика“ у човеку, разбијање огледала истине, узрокована је, парадоксално, ревносим настојањима да се лик метафизичке истине сачува од искривљења и ишчезнућа. Као да је, баш због тог напора, дошло до изневеравања и истине и метафизике. Као да, за читаву „заједницу“, коју чине припадници различитих религија чије се институционалне, историјске, текстуалне, идентитетске, а мање верске, истине мећусобно надмећу и једна другој супротстављају: *У свешћлосћи философских истћина и верских надахнућа, која су се мењала и смењивала [...] без ѓресћанка, ѓудске ѓошћребе, њихови болови, ѓа и живошћ сам, нису ѓредсћављали сћвари од некої већеї значења и дубљеї смисла (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 139).*

Иако се могуће разрешење проблема суживота религијџа, каквом се нада Дефосе, своди на релативизацију метафизичке истине зарад хуманистичких идеала, његова критичка општрица – без обзира на то што глорификује вредност живота у иманенцији спреам есхатолошке истине која би требало да одреди коначни смисао живота – и што указује на спрегу хуманистичких и а(нти)теистичких мерила, истиче и важну одлику травничког човека, као универзалну последицу метафизичког заборава, заборава метафизичке истине: духовну децентрираност.

Она се, на спољашњем плану, јавила због геополитичких и историјских разлога. Дефосе замера Травничанима, мећу којима има припадника четири вере, што су окренути сваки своме духовном средишту, који се налазе у *Риму, у Москви, у Царћграду, Меки, Јерусалиму или Бої сам зна їде* (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 258), па, уместо да живе истинама вере, те истине гурају у страну, бранећи истину религије – не на бојишту метафизике, већ геополитике и историје. *И свака [...] [вера] је од нешћрћљивосћи начинила највећу врлину и свака очекује сћасење однекуд сћоља, и свака из ѓрошћивної ѓравца* (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 258).

Лакше је бранити „истину“ уверења и положити живот зарад ње, него доказати је начином живота. Није истина немоћна, већ човек. Истина је важнија од живота само ако је живот претходно саображен истини; ако није тако, ако је човек немоћан да са истином оствари аутентичну заједницу, а притом схвата да је она важан или најважнији чинилац његовог (жељеног) идентитета, онда она у његовој визури постаје текстуална, а не метафизичка. Постаје све осим онога што је у њој есенцијално и што омогућује аутентичност егзистенције, усмереност ка есхатону. То је истина религије, институције, а не вере – истина одоздоле, текстуална, децентрирана, у метафизичком смислу – лажна истина.

Само метафизички легитимитет даје смисао религији, њеној текстуалној, институционалној природи – која је важна у очувању истине на дијахроној равни. Тај легитимитет травнички човек давно је изгубио. Зато је он децентриран. Зато је читав тај источни, али не само источни свет – јер он је тек најочигледнији – метафизички децентриран. Истина метафизичке децентрираности је универзална истина фиктивног света Андрићевог романа, која се рефлектује у готово сваком лику. Суштину те децентрираности и маргинализованости изражава Дефосе:

То су људи са иранице, духовне и физичке, са црне и крваве линије која је услед некој тешкој и ајсурној несјоразума њошећуша између људи, божјих створења, између којих не треба и не сме да буде иранице (Травничка хроника, 287).

Унутрашња децентрираност ствара перспективу у којој се свет или тело као део света указују у ружноћи, као постави лепоте, као последици исконског грехопада и наглог напуштања егзистенције у истини: *Све му је изгледало измењено, њо мерено, све око њеја и у њему, и саме сразмере њејовој рођеној шела (Травничка хроника, 258).*

10. Има ли пута који води горе? Потреба за истином често се своди на жељу да се смисао укаже овде и сада. Та незрела потреба јача је од вере у есхатолошки лик истине. Истина се замењује илузијом у виду идеала или философије стварности, које увек изричу ликови, као противтежу меланхоличном расположењу – што значи да се та изрицања односе на гносеолошку, а не онтолошку раван романа – а никад приповедач, који је потпао под утицај меланхолије (*...а шћо Бој, изгледа, неће да учини [Травничка хроника, 436]*). Приповедач овде изражава агностичку визију света. Међутим, његово *изгледа* упућује на скепсу, на пољуљано поверење у смисао – на меланхолију, која ни по чему није продукт онтолошке равни, јер духовно стање не одређује духовне темеље света. Напротив, приповедачево духовно стање треба да се сагледа у контексту метафизичке децентрираности у односу на неисказану онтолошку визију романа – која чак може бити, иако не мора, у складу са хришћанским догматским уверењима. Упркос немогућности да се свет објасни и разуме, као што тврди Давил, ипак се оно најдубље у човеку буни против таквог устројства, па,

ако се свет већ не може објаснити ни разумети, онда, како сматра Дефосе, *ваља настојати објаснићи* (Травничка хроника, 77).

Један од одговора на изазов привидног бесмисла пружа лекар Колоња. На трагу поверења у божју промисао, али у паганској инспирацији, без лика Божјег, он сматра да, упркос *привидне изломљености и нереда*, постоје хармонија и есхатолошка усмереност живота: *Све то иде, и не слушајући, ка једној мести, као конвергентни зраци далеко, неидентично жарујући* (Травничка хроника, 289).

Сви смо на правом путу и изненађемо се кад се срећемо. А срећемо се и разумићи сви, ма куда сада ишли и ма колико лутали. То ће бити радосно виђење, славно и сасоносно изненађење (Травничка хроника, 288).

Другачије схватање хармоније на трагу паганског оптимизма и цикличне визије природног поретка изражава фра Лука. Он верује *да у свету, оваквом каквој ја ми видимо, постоји само двоје: расијење и ојдање, и то уско и неразмрсиво повезани, вечито и свуда у покрету* (Травничка хроника, 235).

Инспирисан паганским и источњачким начином живота, слично размишља и тефтердар Тахир-бег, према коме је живот сам по себи неуништив и зато се не треба бринути око пролазних ствари:

Пролеће поравњава и поправља све. [...] А људи ће бити увек, јер се непрестано љубе они који више не могу и не умеју да виде сунце и цвеће, а пристижу нови (Травничка хроника, 359).

Борбу између меланхоличног бесмисла и наде да смисао постоји, „есхатон“ у који ће се све што постоји улити – реч је о Француској, у коју се Давил при крају романа спрема да оде, претходно понудивши Јеврејину Саломону Атијасу да пренесе неку поруку у његово име – изражава завршетак непрозборене Јеврејинове беседе (јер су речи „неизражљиве“):

То бисмо, ето, хтели да се зна шта је то. Да наше име не утине у том светлијем и вишем свету који се стално замрачује и руши, стално помера и мења име, али никад не пропада и увек негде и за некога постоји, да тај свет зна да ја у души носимо, да му и овде на свој начин служимо, и да се осећамо једно са њим, иако смо заувек и безнадно растављени од њега (Травничка хроника, 460).

Француска као идеал и обећана земља ствара још један мост између Травничке хронике и На Дрини Ђуприје. Наиме, Давил доживљава Француску управо као мост који изрони *после сваке поплаве* (Травничка хроника, 154), који је *неуништив и вечит* – али уз сумњу да ће људи тај идеал оличен у мосту који их повезује умети да очувају. Људи Француску воле:

[...] као слику свесћане лепоте и складној, разумној животи, коју никаква тренутна замрачења не могу да измене и унаказе и која се после сваке поплаве и свакој замрачења указује свету поново као неуништива снага и вечита радост [...]. И волеће је многи и увек, [...], јер људи никад неће престати да тра-

же и желе више и боље од онога што им судбина даје (Травничка хроника, 154–155).

Како роман одмиче, тако се у Давилу буди сумња у Француску, у могућност остварења хилијастичког идеала. Да ли је та сумња нужна и логична последица изневеравања метафизичке истине, не само европског, западног, већ сваког човека, који „небеско царство“ жели да оствари у „земаљском“ – и која након разочарања, као једину утеху, може да пружи само меланхоличну наду у тихо и несметано битисање?

Као одговор на честе промене амплитуда Давилових убеђења и сумњи издваја се једна подземна, понорна приповест, која тече паралелно са спољашњим догађајима. Реч је о повести „средњег пута“ који је испрва био смештен *између старог режима и емиграције с једне стране и Револуције и терора с друге стране* (Травничка хроника, 62) и оличен у Наполеону, да би временом, како је сплашњавало одушевљење Наполеоном, задобио метафизичке димензије животног пута.

[...] *Наполеон је дошао као сас [...] и толико жељени „средњи пут“, пут гостопријемства и разума. Сада почиње да се јавља мисао да би и тај пут могао бити само беспуће, једна од многих варки, [...], и да се животи човеков губи у вечитој жељи за правим путем и у вечитом исправљању кривога којим иде* (Травничка хроника, 64).

Давилов „средњи пут“ има особине вишеградског моста који, док се светроши и осипа, одолева искушењима времена. Уместо *црне, а ужарене линије која боли*, како је Давил доживео пут на улазу у Травник, живот треба да буде попут *светле линије моста*. Сталан и трајан (као што Давил очекује да буде *животи Царства и друштва и његов и његове породице* [Травничка хроника, 355]), мост је у Хроници неизречени чинилац поређења или коректив живота. Будући да у том роману нема стварног моста који би смислом представљао присуство метафизичке истине, живот често уме, као код Николе Роте, тумача и чиновника у аустријском конзулату, да се доживи као травестија моста и вредности које мост оличава: *Пред већ посусталим човеком животи се указивао као бескрајна линија, без ичега трајног и поузданог, као подмукла итра безбројних оледала у којој се отварају све нове и све даље, вероватно исто тако варљиве перспективе* (Травничка хроника, 116).

Представа живота као *бескрајне линије, без ичега трајног и поузданог*, која подсећа на Давилов рани доживљај, јесте представа мучног, меланхоличног и пакленог бивствовања у иманенцији. На духовном плану, затворена у сопственом бесмислу, *бескрајна линија* је кружна. И Давил при крају романа, након што је Наполеон уклоњен са историјске позорнице, у потпуном духовном слому и поразу, увиђа да је „средњи пут“ немогућ и да се ход по њему своди на бесциљно кружење.

Значи да не постоји средњи љуш, онај љрави, који води најред, у сјалности, у мир и достојанство, неће да се сви крећемо у кругу, увек истим љушем, који вара [...]. Значи, закључивала је уморна и љојрешна мисао уморној човека, да уојшће нема љуша [...]. Само се љуљује. А мисао и достојанство љуша постоје само уонолико уколико умето да их најемо сами у себи (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 451).

Као што се, у духу амбивалентног оптимизма, ХРОНИКА завршава победом *љјеје* тишине, тако се, паралелно са том тишином, у Давилу буди вера или нада, подстакнута припремама да напусти Травник, да „средњи пут“ ипак постоји. *Поред све неизвесности и свих љешкоћа које ја очекују, чинило му се као да се, љрви љуш оћкако је у Травнику, малко разведрава и указује љарче љуша љред љим (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 465).* Мисао да ипак постоји „*љрави љуш*“ коју је он узалуд целој живојош *љражио; да постоји и да ће ја човек каг-љад наћи и оћворићи за све људе (ТРАВНИЧКА ХРОНИКА, 466),* наизглед је оптимистична, зато што кроз њу проговара човечност, али, у метафизичком смислу, и та антропоцентрична, у себе затворена мисао је амбивалентна: јер, питање је да ли ће се нада те човечности, усмерене ка будућности и потомству, остварити без ступања у истинитосну и једино спасоносну заједницу.

Епилог: Перспектива модернитета. Од речи до тишине

Времена пролазе, само је тишина вечна. Али не свака, или бар не у истом смислу: тишина меланхолије.

На Дрини Ђуприја и ТРАВНИЧКА ХРОНИКА су поетички и духовни близанци; али, осим што их у књижевноисторијском смислу повезује приближан датум објављивања, они представљају два одговора и разрешења истог питања – питања меланхолије. У једном је роману одговор мост, као стваралачка надградња творевине која у себи оличава метафизичку истину, идеал трајности и поузданости. У другом роману, напротив, нема моста, као што нема ни пројаве аутентичног стваралаштва; у њему се преиспитује позиција човека пред којим не постоји никакав идеал, осим онај који, да би се заварао, сам не измисли – позиција бескрајно усамљеног човека, ослоњеног само на себе.

Меланхолија је духовно језгро примарне поетике ТРАВНИЧКЕ ХРОНИКЕ, њен стваралачки катализатор – и у духовном и у поетичком смислу. Кад је посредни секундарна поетика, меланхолија представља битан чинилац који својом перспективом смешта Андрићев роман у корпус модернистичких дела.

Перспектива метафизичке истине окренута је ка субјекту: субјекат је тај који је „гледан“, кога истина прозире до у најудаљеније кутке душе и духа. Пројава такве перспективе доживела је кулминацију у еклесијалној, црквеној средњовековној уметности и књижевности, чији је симбол икона.

Модерна уметност, почев од ренесансе наовамо, преокренула је перспективу и сместила истину у дубину простора и времена, подастревши тле за њено потпуно ишчезнуће са перцептивног хоризонта. Да ли је меланхолија, као болест новог века, најавна или последица тог ишчезнућа? Модернизам у XX веку сажима у себи искуство удаљавања метафизичке истине у самоизабраној перспективи – која полази од човека као средишта васељене. Зато су за модернизам егзистенцијална питања – која врхуне у проблему апсурда – од пресудног значаја. Иво Андрић својим романима у таквој констелацији епохалних интересовања заузима достојно место. Његова проблематизација меланхолије у дослуху је са најдубљим модернистичким претпоставкама.

Након прекида заједнице са истином, нешто мора да заузме празно место – макар чежња. У насталој празнини нова истина се повинује параметрима који са њом немају везе. Отуда двосмисленост, па касније вишесмисленост, и на крају бесмисленост – меланхолије. Меланхолија је стање духа који жали ишчезнуће истине: он зна да истина постоји – и не може га ништа убедити да није заувек изгубљена. Осим саме истине и спремности субјекта да поново ослушне њен давно заборављени глас. Глас логосом прожете тишине. Глас њега самог, који је све време, незнано како, био заборављен. Јер, изгубивши истину, човек је изгубио све, и аутентичност егзистенције, и време у коме је обитавао, и самога себе. Изгубио је поглед у идеал, у вечност. Заокупљен лажима. Лажном вечношћу која му се указала. О томе говори ТРАВНИЧКА ХРОНИКА.

Тишина вечности неосењене истином је тишина овог најречитијег Андрићевог романа. Победничка тишина над пепелом метафизике.

Извори

Андрић 1951: Андрић, Иво. *Травничка хроника*. Сарајево.

Андрић 1953: Андрић, Иво. *На Дрини ћуџрија*. Београд.

Литература

Херберт 2004: Херберт, Збигњев. *Лавиринт над морем*. Прев. Бисерка Рајчић. Београд – Чачак.

Kristijan Olah (Beograd)

**Die Versuchung der Wahrheit: Poetik der Stille
in Ivo Andrićs WESIRE UND KONSULN**

Die vorliegende Arbeit untersucht das Verhältnis zwischen der expliziten und impliziten Semantik der Stille. Um diese Semantik hermeneutisch zu vertiefen, benötigt es einer Einsicht in alle ontologischen und epistemologischen Fragen, die in Bezug auf den Roman gestellt werden können. Die implizite Semantik der Stille formt den Kern der inneren, geistigen Poetik. Die Annäherung der expliziten an die implizite Semantik der Stille bzw. der sekundären, textuellen an die primäre, geistige Poetik zeigt, dass der Schlüssel mit dem die Stille ihr Geheimnis in Worte kleidet die Melancholie ist. Am fiktiven Horizont, der mit Melancholie umrandet ist, wird das Verglimmen und Verschwinden der Metaphysik thematisiert die Notwendigkeit, sich von diesem Horizont wieder zur Metaphysik emporzuheben. Eine solche Begegnung mit der Melancholie ermöglicht die Positionierung von Andrićs Werk im Zentrum der Moderne.

Kristijan Olah (Beograd)

**The temptation of truth: the poetics of silence
in the TRAVNIK CHRONICLES by Ivo Andrić**

The theme of this paper is the explicit and implicit relationship of semantic silence. In order for semantics of hermeneutical to be deepened, the insight is necessary to all ontological and gnoseological issues related to the novel so that the questions could be set. Implicit semantic silence is the core of the inner, spiritual poetics. The plunging of explicit to implicit semantics of silence, or secondary, textual to primary, the spiritual poetics shows that the key that apparels that secret word is – melancholia. On the horizon of fiction ringed by melancholy is thematized the fire and disappearance of metaphysics – as also the need to rise up again from this horizon to metaphysics. Such an encounter with melancholy allows Andrić's work to be placed in the heart of modernity.

Кристијан Олах
Институт за књижевност и уметност
Краља Милана 2
11 000 Београд
kristijanolah84@hotmail.com